

ישראל ומצרים ביום שאחרי המלחמה:

כיצד לגשר על הפערים?

אופיר וינטר, מור לינק ואדם שרון | 29 בנובמבר, 2023 | גיליון 1794

ישראל טרם הציגה רעיון אסטרטגי כולל ליום שאחרי המלחמה, אך ברור כי בכל מצב תידרש מצרים למלא בו תפקיד מרכזי. על כן חיונית הגברת התיאום בין שתי המדינות בעת הנוכחית. ייטב אם ירושלים וקהיר יגבשו מתווה מתואם שישרת את האינטרסים המדיניים, הביטחוניים והכלכליים של שתיהן, יגשר על פערים ומחלוקות בתפיסתן את עתיד רצועת עזה ויאפשר רתימת שחקנים אזוריים ובינלאומיים נוספים למאמץ המשותף. המתווה המומלץ כולל את נטרול כוחו הצבאי והשלטוני של חמאס, חזרה מדורגת ומותנית של "רשות פלסטינית מחודשת" לרצועת עזה כגורם שלטוני אזרחי המחויב לשלום, שיפור הפיקוח המצרי על ציר פילדלפי ועל מעברי הגבול בין עזה לסיני ובניית חבילת תמריצים כלכליים להרחבת המעורבות המצרית ברצועה.

במהלך מלחמת 'חרבות ברזל' החל להתפתח שיח מטעם [ההנהגה](#), [התקשורת הממסדית](#) ו**מכוני מחקר** במצרים על אודות המציאות הרצויה בעזה ביום שלאחריה. מניתוחו עולה כי מצרים מסתייגת ממרבית הרעיונות הנשקלים בישראל לגבי השלטון המנהלי והביטחוני העתידי ברצועה, בפרט כל עוד אלו אינם נקשרים בהסדר כולל של הבעיה הפלסטינית, בכללם: שלטון בחסות כוחות בינלאומיים מטעם נאט"ו או האו"ם; שלטון בחסות כוחות בין-ערביים; הקמת ממשלת טכנוקרטים; השלטת הרשות הפלסטינית על עזה ללא הסכמת כלל הפלגים הפלסטיניים, בראשם חמאס. מצרים גם אינה ששה לקבל על עצמה בנסיבות הקיימות מנדט לשמירת הביטחון בתוך הרצועה לאחר המלחמה, לפקח עליה ביטחונית או להשתתף בכוחות רב-לאומיים שיפעלו בה.

מעבר לכך, ניכר שמצרים אינה תומכת בכך שישראל תישאר בתום המלחמה כשמלוא תאוותה בידה: הבסת חמאס, פטור מאחריות על ניהול רצועת עזה והטלת עולה על גורמים אזוריים ובינלאומיים לפרק זמן בלתי מוגבל. בנוסף, על אף שמצרים מתנגדת לשימוש ברצועת עזה כבסיס טרור, היא שוללת את המשך הנוכחות הצבאית הישראלית באזור לאחר המלחמה בכל פורמט שינוע בין כיבוש מלא שלו לבין הקמת רצועת ביטחון או אזורי חיץ בגבולותיו.

מאחורי ההתנגדות המצרית לרעיונות הישראליים ניצבים ספקות לגבי רצונה ויכולתה של ישראל להנחיל לחמאס תבוסה ניצחת, שממנה לא יוכל להשתקם, כך שתיווצר מציאות יציבה ובטוחה ברצועה ולאורך גבול עזה-מצרים; חשש שכוחות ישראלים או זרים שיוצבו בעזה

יישאר בה לפרק זמן בלתי מוגדר ויעשו למציאות קבועה; הערכה שבידול הפתרון העזתי מפתרון הבעיה הפלסטינית בכללותה לא ייחשב צודק בעיני הפלסטינים ולפיכך לא ייהנה מתמיכה פנים-פלסטינית רחבה ומעמידות ארוכת טווח; ודאגה שחמאס יפעל לקעקע את הלגיטימיות של כל שלטון פלסטיני חלופי, שממנו יודר באופן מוחלט.

לפי [דיווחים בתקשורת](#), שוררים מראשית המלחמה נתק בין מנהיגי ישראל ומצרים, לצד מתיחות ואפשר אף תרעומת מצרית עקב ההסתמכות הישראלית הגוברת על התיווך הקטרי. התבטאויות חוזרות ונשנות של גורמים רשמיים ולא רשמיים בישראל מלבנות חששות מצריים מפני מזימה, לכאורה, לגרש את תושבי עזה לשטח מצרים. תסריט זה – שטרם הוכחש על ידי ראש ממשלת ישראל – נתפס על ידי השלטונות והציבור במצרים כניסיון לייצא את המשבר לשטחה, לבצע "נכבה שנייה" תוך חיסול הבעיה הפלסטינית על חשבונה, ולפגוע בביטחונה הלאומי ובריבונותה. ראש ממשלת מצרים, מוצטפא מדבולי, [הזהיר](#) מ"תגובה נחרצת" לכל ניסיון ישראלי לגרש פלסטינים מעזה למצרים ואף רמז שקהיר תראה בכך פגיעה בהסכם השלום בין המדינות.

החזון המצרי לעתיד עזה

מול הרעיונות לעתיד עזה הנדונים בישראל פועלת מצרים לגבש תכנית פלסטינית-ערבית-אזורית נגדית, אשר תסכל את הניסיונות לנתק את הסוגייה העזתית מפתרון שורשי לבעיה הפלסטינית. התכנית המצרית ליום שאחרי המלחמה כוללת את הקווים הכלליים הבאים:

- כינון מיידי של שלטון פלסטיני מאוחד ומוסכם ברצועת עזה ובגדה המערבית, שיהיה כפוף לרשות הפלסטינית, לא ידיר לחלוטין את חמאס ויזכה לתמיכתן של מדינות ערב.
- הגשת סיוע חיצוני חומרי לרשות הפלסטינית בשיקום עזה ובביסוס קונצנזוס פלסטיני סביבה, באופן שיאפשר לה ליטול לידיה את השלטון בעזה ולקיימו באופן אפקטיבי.
- התנעה מחודשת של תהליך השלום תוך יצירת אופק מדיני, קונקרטי ותחום בזמן להסדר הסכסוך הישראלי-פלסטיני, לפי החלטות האו"ם ועיקרון שתי המדינות.
- חתירה להקמת מדינה פלסטינית מפורזת בערבות כוחות חיצוניים כגון כוחות נאט"ו, כוחות האו"ם, כוחות ערביים או כוחות אמריקאיים.
- חיזוק המחנה האזורי – הכולל גם את ישראל – השם לנגד עיניו יעדים של קידום שלום, יציבות, פיתוח ושיתופי פעולה חוצי גבולות.

בשלב זה, נראה שמצרים מעוניינת למלא אחרי המלחמה תפקידים דומים לאלה שמילאה לפנייה: תיווך בין ישראל לפלסטינים; תיווך בין חמאס לפת"ח; מעורבות בתהליך שיקום רצועת עזה; ופיקוח על מעברי הגבול בין עזה לסיני על ממדיהם ההומניטריים, הכלכליים והביטחוניים.

אינטרסים משותפים

לצד נקודות המחלוקת המסתמנות בין ירושלים לקהיר סביב היום שאחרי המלחמה, השתיים גם חולקות שורה של אינטרסים משותפים, שעל בסיסם ניתן לגבש הסכמות עתידיות, ובהם: החלשת חמאס ופירוז הרצועה מיכולותיו הצבאיות; כינון שלטון יציב ברצועה ומניעת כאוס העלול להפכה מחדש לבסיס לייצוא טרור לישראל ולמצרים; מיצוב מצרים כמתווכת עיקרית וכשחקנית מפתח בייצוב המציאות העתידית ברצועה; ריסון כוחו של ציר "ההתנגדות" הרדיקלי במזרח התיכון; וחיזוק מגמות אזוריות של שלום, יציבות ופיתוח.

אינטרס משותף נוסף לשתי המדינות הוא מינוף הנסיבות שיצרה המלחמה לשיפור מצבה הכלכלי של מצרים ולהגברת יציבותה. בשנה וחצי האחרונות איבדה הלירה המצרית כמחצית מערכה למול הדולר, שיעור האינפלציה שבר שיאים ולמעלה ממחצית מאוכלוסיית המדינה קרובה לקו העוני או מתחתיו. רכיב מרכזי במצוקה הכלכלית של מצרים הוא משבר החוב המאמיר. [מנתוני הבנק המרכזי המצרי](#) עולה כי החוב החיצוני של מצרים עומד על כ-165 מיליארד דולר – כ-95 אחוזים מהתמ"ג – יותר מפי שלושה לעומת 2010, ערב האביב הערבי. גידול החוב הוביל [להורדת דירוג האשראי](#) של מצרים באוקטובר, התפתחות שבתורה תורמת להעמקת המשבר.

המלחמה ברצועת עזה מאיימת להחמיר את המשבר הכלכלי במצרים ולהתווסף לזעזועים החיצוניים שחוותה המדינה בשנים האחרונות על רקע מגפת הקורונה ופלישת רוסיה לאוקראינה. הפגיעה המסתמנת מתמקדת בשני ענפים מרכזיים: אנרגיה ותיירות. בשבועות הראשונים למלחמה צומצם משמעותית ייצוא גז טבעי מישראל למצרים, הנחוץ לה לצריכה מקומית ולייצוא. בהמשך זרימת הגז [התחדשה](#) ושבה לרמתה מלפני המלחמה. התיירות – בפרט בחצי-האי סיני – [סובלת](#) אף היא מירידה של עשרות אחוזים בתקופה שנחשבת "עונת שיא".

המלצות

לשם הגברת שיתוף הפעולה בין ישראל למצרים בעיצוב המציאות בעזה ביום שאחרי המלחמה, יהיה על שתי המדינות לגבש רעיון אסטרטגי מתואם המגשר על הפערים ביניהן ולהסתייע בכך בבעלות בריתן האזוריות והבינלאומיות. מספר צעדים עשויים לסייע לקרב בין עמדות הצדדים.

על ישראל לפעול בכיוונים הבאים: ראשית, לשכנע את מצרים בדבר נחישותה ויכולתה לנטרל את יכולותיו הצבאיות והשלטוניות של חמאס, באופן שימנע ממנו להוות מכשול לייצוב מציאות חלופית ברצועת עזה, ויקל על קהיר לקבל את הדרתו של הארגון מהסדרים עתידיים; שנית, מוטב לישראל להתחשב בציפייה המצרית להפיכת הרשות הפלסטינית לגורם השלטוני ברצועת עזה בתום המלחמה. גם אם כניסתה לרצועה לא תהיה מיידית ובלתי מותנית, חיוני לייצר מתווה שיעגן את חזרתה בלוח זמנים מוגדר מראש, תוך מתן ערבויות מהימנים לכך

שהסדרים שלטוניים זמניים לא יהפכו קבועים; שלישית, על ישראל לחתור ליצירת אופק מדיני לחידוש תהליך השלום הישראלי-פלסטיני כשהנסיבות יאפשרו זאת; לבסוף, על ראש ממשלת ישראל להתנער בקולו מהמזימות המיוחסות לישראל לגרש לסיני תושבים מהרצועה ולהסיר את הרעיון מסדר היום.

אשר למצרים, עליה לפעול לכך שהתנעת תהליך ליישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני בעקבות המלחמה תיעשה תוך התחשבות באינטרסים של ישראל: ראשית, ביכולתה לעודד את הרשות הפלסטינית להסכים לפירוז הרצועה ולנקוט צעדים בוני אמון כלפי ישראל, כגון הפסקת ההסתה בתקשורת, רפורמה בתוכניות הלימודים ועצירת תשלומים למחבלים. צעדים ברוח זו יעלו בקנה אחד עם החזון של ממשל ביידן ליצירת "רשות פלסטינית מחודשת"; שנית, אם מצרים תתנגד למתן חופש פעולה צבאי לישראל ברצועה, עליה להציע מענים חלופיים לדאגות הביטחוניות הישראליות ולסייע במימושם. זאת, למשל, דרך הובלה מצרית של כוח משימה בין-ערבי זמני בעזה או השתלבות במסגרתו, הגברת המאמץ לבלימת הברחות נשק בציר פילדלפי ובמעברי הגבול בין מצרים לרצועה והקפדה על יישום הנספח הצבאי להסכם השלום הישראלי-מצרי.

גם שחקנים אזוריים ובינלאומיים יכולים לעודד את מצרים למלא תפקידים קונסטרוקטיביים בעזה ביום שאחרי המלחמה, וזאת בעיקר דרך מתן תמריצים כלכליים - השקעות זרות, הלוואות ומענקים. אין תכליתם של תמריצים אלה להסיג את קהיר מעמדותיה הבסיסיות לגבי הפתרון הרצוי בעזה, אך בכוחם להגביר את נכונותה להרחיב את מעורבותה הכלכלית והביטחונית ברצועה ולגלות יתר התחשבות בצרכים האסטרטגיים של ישראל. השחקנים הרלוונטיים ביותר בהקשר זה הם מדינות המפרץ, ארצות הברית ומדינות האיחוד האירופי, להן אינטרס משותף בהנמכת גובה להבות הסכסוך הישראלי-פלסטיני וקידום הפיתוח, היציבות והביטחון במזרח התיכון.

חבילת התמריצים למצרים עשויה לשאוב השראה מרעיונות שהועלו [בתוכנית השלום](#) של ממשל טראמפ (2020), דוגמת השקעות במגזרי האנרגיה, התיירות ותשתיות המים והתעבורה בסיני, שחלקן יכולות לשרת גם את עזה. בנוסף, חבילה כזו עשויה להכיל רכיב של מחיקת חובות, בדומה לזה שניתן למצרים לאחר מלחמת המפרץ כהוקרה על תמיכתה בקואליציה בהובלת ארצות הברית. הנושים העיקריים של מצרים הם קרן המטבע הבינלאומית, הבנק העולמי, מדינות המפרץ, חברות "מועדון פריז" וסין. מתן תמריצים אלו, במקביל ליישום הרפורמות הפנימיות הנחוצות למדינה, עשוי להניב יתרונות כלכליים ופוליטיים למצרים, לישראל, לפלסטינים ולאזור בכללותו.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט